

ЦІЛІ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ В УКРАЇНІ: ІНТЕГРАЦІЯ У СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Наталія Терентьєва
кандидат педагогічних наук, доцент
Донецький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Слов'янськ
Інститут вищої освіти НАПН України,
м. Київ

У параграфі окреслено Цілі Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), як світові, так і визначені для України, в контексті стратегічного планування розвитку вищої освіти та положення про Людський розвиток. Закцентовано увагу на відповідних ЦРТ та положеннях, що визначають розвиток вищої освіти України в контексті інтегροційних процесів. Виокремлено найгостріші проблемні питання, пов'язані зі збереженням людини в усіх розуміннях цього твердження, окремі соціальні відторгнення. Наголошено на ролі університетів у питаннях соціального залучення, зокрема до сфери культури і освіти.

Ключові слова: *Цілі Розвитку Тисячоліття, Людський розвиток, нерівність, університетська освіта, соціальне відторгнення, соціальне залучення, суспільний розвиток.*

Процеси змін, які відбуваються в світі відповідно до усвідомлення недоцільності парадигми економічного зростання та заміни її новою альтернативною парадигмою коеволюції (постійна взаємодія людських та природних систем, їх взаємний вплив та постійна адаптація до змін), спрямували розвиток суспільних систем, включаючи освіту та науково-техніко-технологічний прогрес, у бік гармонізації, відповідності майбутнім потребам людства, збереження навколишнього

природного середовища та природно-ресурсного потенціалу, тобто започатковано перехід до так званого сталого розвитку (sustainable development). І хоча наприкінці ХХ століття термін сталий розвиток застосовувався переважно для природничо-економічної сфери, початок ХХІ століття характеризується широким розумінням сталого розвитку, який визначено як «перспективну ідеологію ХХІ століття» [3, с. 12] і тлумачиться як «зобов'язання суспільства діяти у спосіб, що підтримуватиме життя, і дозволить нашим нащадкам жити комфортно у дружньому, чистому і здоровому середовищі» (Всесвітній комітет з питань довкілля і розвитку при ООН) [3, с. 10]. Досить детально питання визначення та сутності стратегії сталого розвитку, завдання і головні принципи переходу до сталого розвитку, історія формування концепція та аналіз основних нормативних документів представлено у праці «Стратегія сталого розвитку» (2012) [3, с. 9-31].

Питання сталого розвитку є предметом дослідження фахівців природничої, соціальної, технічної, філософської, економічної, політичної, освітянської сфер, який доводить інтеграційний характер проблематики та необхідність створення концепції (стратегії). Ядром концепції сталого розвитку визначено «збереження людини як біологічного виду та прогресивний розвиток її як особистості» [3, с. 15]. Ми дотримуємося думки, що сталим (стійким) може бути тільки такий суспільний розвиток, який спирається на конкурентоспроможну економіку; розвинений внутрішній ринок; національний виробничий комплекс, що всебічно використовує потенціал транснаціонального капіталу і гарантує економічну безпеку країни; збалансовану соціальну структуру та ефективну політичну систему.

Концепція переходу України до сталого розвитку визначає цілісну систему поглядів на сталий розвиток України, правові

основи, принципи, завдання та організаційні заходи переходу держави на засади сталого розвитку і є базою для розробки стратегії сталого розвитку, державних програм, проектів соціально-економічного розвитку на найближчу та віддалену перспективу. Цим документом надається тлумачення сталого розвитку як такого розвитку суспільства, за якого задоволення потреб теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби, для чого необхідним є узгодження екологічних, економічних та соціальних складових розвитку [3, с. 307].

Освітня сфера чітко не прописана у жодній з цих складових, хоча опосередковано можна віднести її до всіх складових розвитку держави, оскільки без кваліфікованих фахівців неможливе прийняття доцільних та далекоглядних рішень в жодній сфері господарства країни. Освіта і наука, як зазначено у розділі 7 Концепції, має створити методологічні та технологічні основи для екологічних, економічних та соціальних перетворень через формування інтелектуального потенціалу нації та духовності громадян [3, с. 322].

Людський розвиток (Human Development) є основною метою і критерієм суспільного прогресу. Нам імпонує класичне визначення Людського розвитку було представлено у Доповіді про Людський розвиток: «Основною метою розвитку є розширення вибору для людей. У принципі, людина може робити вибір нескінченну кількість разів і з часом змінювати його. Люди часто цінують досягнення, що взагалі або безпосередньо не відображаються у показниках зростання чи доходів, наприклад такі, як ширший доступ до знань, краще харчування та медичне обслуговування, безпечне житло, низький рівень злочинності та вуличного насильства, задоволення дозвіллям, політичні та культурні свободи, відчуття

залучення до життя громади. Метою розвитку є створення середовища, що надає людям можливість насолоджуватися довгим, здоровим і творчим життям» (Махбуб уль Хак, 1990).

На Саміті Тисячоліття ООН лідери 189 країн схвалили Декларацію Тисячоліття і взяли зобов'язання працювати разом з метою підвищення безпеки, добробуту та справедливості в усьому світі. Декларація визначила вісім цілей, що стали відомі як Цілі Розвитку Тисячоліття: Ціль 1. Ліквідація крайньої злиденності та голоду. Ціль 2. Забезпечення загальної початкової освіти. Ціль 3. Заохочення рівності чоловіків і жінок і розширення прав і можливостей жінок. Ціль 4. Скорочення дитячої смертності. Ціль 5. Поліпшення охорони материнства. Ціль 6. Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією і іншими захворюваннями. Ціль 7. Забезпечення сталого екологічного розвитку. Ціль 8. Формування глобального партнерства з метою розвитку (Цілі Розвитку, сформульовані у Декларації Тисячоліття ООН. Офіційний перелік показників досягнення ЦРТ (дійсний з 15.01.2008)).

У 2000 році Україна приєдналась до глобально визнаних цілей і взяла на себе політичні зобов'язання щодо досягнення до 2015 року цих цілей та завдань з їх реалізації. Назвемо Цілі Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), встановлені для України, оскільки для нас значущим є їх розуміння та усвідомлення глобального значення виконання дій щодо їх досягнення: Ціль 1. Подолання бідності. Ціль 2. Забезпечення якісної освіти впродовж життя. Ціль 3. Забезпечення гендерної рівності. Ціль 4. Зменшення дитячої смертності. Ціль 5. Поліпшення здоров'я матерів. Ціль 6. Обмеження поширення ВІЛ-інфекції / СНІДу та туберкульозу та започаткування тенденції до скорочення їх масштабів. Ціль 7. Сталий розвиток довкілля.

Приєднання України до Декларації Тисячоліття ініціювало

процеси переосмислення пріоритетів суспільного розвитку. Україна стала першою на пострадянському просторі країною, яка у 2003 році адаптувала глобальні ЦРТ і встановила національні цілі та завдання.

Подальшими кроками на шляху досягнення ЦРТ стали заходи з інтеграції ЦРТ у стратегічне планування розвитку: завдання та індикатори національних ЦРТ, починаючи з 2004 року, знаходили відображення в державних стратегічних і програмних документах, зокрема у програмах економічного та соціального розвитку України. Також в Україні було запроваджено щорічний моніторинг встановлених на національному рівні завдань ЦРТ. 2005 рік став відправною точкою локалізації ЦРТ в Україні – локалізації по адміністративним одиницям [8, с. 13].

Наступним кроком на шляху становлення системи ЦРТ в Україні стала робота з оновлення системи завдань та індикаторів національних ЦРТ з огляду на специфіку національного розвитку в посткризовий період та нові виклики глобального розвитку. Підсумком цієї роботи стала Національна доповідь «Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна – 2010» [7].

У 2013 році Україну було включено до групи з 88 країн, що мали провести національні консультації з формування Порядку денного розвитку після 2015 року. Для України це можливість отримати чіткі орієнтири для визначення стратегічних завдань національного розвитку на майбутнє. Результати консультацій урахуватимуться у процесі стратегічного планування для забезпечення відповідності програмних документів очікуванням громадян [8, с. 14].

У процесі національних консультацій було враховано думку представників органів державної влади, академічних кіл, неурядових організацій, профспілок, малого, середнього та великого бізнесу, молоді, національних меншин, людей з

обмеженими можливостями, людей, які живуть з ВІЛ / СНІДом тощо. Національні консультації щодо майбутнього, якого прагнуть люди, виявили, як саме бачать широкі верстви українського суспільства пріоритети та завдання розвитку. Найбільш значущими для людей напрямками розвитку визнано: забезпечення соціальної справедливості, доступ до якісних послуг системи охорони здоров'я та освіти, гідна праця, модернізація економіки, розвиток інфраструктури, захист довкілля, підвищення якості управління. Для прогнозування тенденцій майбутнього суспільного розвитку та стратегічного планування необхідним є вивчення уроків, винесених у ході досягнення ЦРТ, об'єктивний аналіз досягнень та здобутків на шляху виконання завдань ЦРТ, вивчення наявних проблем, причини їх виникнення та можливі наслідки, врахування незавершених завдань ЦРТ і нових викликів, що постають на шляху розвитку, вироблення рекомендацій щодо прискорення прогресу на шляху досягнення ЦРТ [8, с. 14].

Зазначимо, що 2010 рік показав результати десятиліття, які є нерівномірними як за Цілями, так і за регіонами та країнами. Відповідно до аналітичної довідки, підготовленої за сприяння О. Адама (координатор системи ООН в Україні) в Україні рівень абсолютної бідності зменшився, досягнуто прогресу у сфері освіти та охорони материнства, знижено дитячу смертність. Водночас, рівень відносної бідності не змінився, скорочення гендерної нерівності потребує подальших зусиль. Низка проблем у сфері екології, швидке зростання темпів розповсюдження ВІЛ-інфекції, підвищення рівня смертності від СНІДу, а також поширення туберкульозу залишаються найбільш критичними питаннями на шляху досягнення ЦРТ (Олів'є Адам, 2010).

За словами Генерального секретаря ООН Бан Кі-муна (2013), Цілі Розвитку Тисячоліття стали однією з найбільш успішних

інновацій людства. Про це він заявив у глобальній Доповіді «ЦРТ – 2013» 1 липня 2013 року на щорічній сесії Економічної та Соціальної Ради ООН, де було надано оцінку прогресу на шляху досягнення ЦРТ та підсумки моніторингу стану виконання завдань ЦРТ. Бан Кі-мун зазначив, що прогрес у реалізації завдань у галузі розвитку був нерівномірним через нерівність між регіонами та між групами населення всередині країн, між мешканцями міст і сільської місцевості тощо; глобальна економічна криза призвела до зростання кількості безробітних і скорочення міжнародної допомоги на цілі розвитку. «Настав час активізувати наші зусилля для створення більш справедливого, безпечного та сталого майбутнього для всіх», – підкреслив Генеральний секретар ООН [8, с. 13].

На досягнення визначених цілей та завдань спрямована Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [1], схвалена за підсумками широкого громадського обговорення, яка охоплює всі сфери суспільного життя та спрямована на забезпечення відповідних передумов щодо виконання ЦРТ. Основними пріоритетами визначено підвищення соціальних стандартів життя українських громадян, що ґрунтується на оновленій системі завдань та індикаторів ЦРТ (2010), зокрема системі заходів подолання соціального відторгнення (Social Exclusion).

Важливість змін обумовлено тим фактом, що егалітарне суспільство змінилось суспільством, якому притаманний дуже високий ступінь нерівності – за доходами, за доступом до базових соціальних послуг (інформаційних, комунікативних, освітніх, медичних, соціальних тощо), за станом здоров'я, ризиком смерті та тривалістю життя, за умовами та якістю життя, за становищем на ринку праці, що, в свою чергу,

збільшило відсоток незахищеного населення планети.

Відповідно до положень національних доповідей, присвячених окресленню реалізації завдань ЦРТ в Україні, сучасне трактування нерівності передбачає вихід за межі суто економічних параметрів – виокремлюють нерівність економічну, соціальну, політичну й етнокультурну. Найгостріші прояви, логічно, має їх комбінація. Саме внаслідок кумулятивного впливу формуються такі вкрай негативні та загрозливі для національної безпеки явища як відсторонення окремих груп населення від суспільного життя (соціальне відторгнення), поляризація та маргіналізація суспільства [7, с. 22].

Питання Людського розвитку посідає провідне місце серед визначених ЦРТ, оскільки кожна з них, без винятку, інтегрує проблематику економічної, освітянської, здоров'я-збережувальної, суспільно-політичної й інших сфер. Метою нашої розвідки є виокремлення найгостріших проблемних питань, пов'язаних з людським розвитком у контексті досягнення ЦРТ та соціального залучення (Social Inclusion).

Основні цілі людського розвитку формуються у трьох напрямках: 1) можливість прожити довге життя, підтримуючи добрий стан здоров'я; 2) доступність знань, одержання освіти; 3) наявність засобів, що забезпечують гідний рівень життя. Концепція Людського розвитку окреслила такі способи оптимізації зв'язку між економічним зростанням і людським розвитком: 1) збільшення інвестицій в освіту, охорону здоров'я, фізичну культуру і спорт, професійну підготовку, яка сприяє реалізації здібностей людей, їх активній участі у виробництві та справедливому розподілі благ; 2) більш справедливий розподіл доходу та багатства, що забезпечує матеріальну основу розвитку людського потенціалу менш конкурентоспроможних груп населення; 3) досягнення збалансованості соціальних витрат, що

зміцнює економічну базу соціальної сфери суспільства; 4) розширення можливостей людей здійснювати свій вибір у політичній, соціальній і економічній сферах. Одним із основних положень концепції людського розвитку є впровадження запобіжних заходів з недопущення зубожіння, безробіття, втрати здоров'я тощо шляхом стимулювання розвитку людей, підвищення їх ролі у суспільстві, розширення вибору способу життя, можливостей прийняття рішень стосовно своєї долі, з одночасним посиленням відповідальності за прийняте рішення і його виконання [6; 7, с. 25-26].

Починаючи з 1990 року розуміння терміну «Людський розвиток» збагачується у соціальному, політичному, суспільно-економічному контекстах, у 1993 році було сформульовано Розрахунки Індексу людського розвитку (Доповідь про людський розвиток ПРООН, 1993), відповідно до яких Україна в 2009 році посіла 85-е місце (у 2005 – 76-е з 177 країн світу, 2006 – 77-е, 2007 – 76-е) (розрахунки ІЛР Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України на основі даних державного вибіркового обстеження умов життя домогосподарств Держкомстату) [6; 7, с. 25]. Зауважимо, що Україна однією з перших країн пострадянського простору у 1995 році опублікувала Національну доповідь, яка стала першою з восьми (станом на 2011 рік), що давали бачення людського розвитку в Україні [6, с. 2].

В Україні нагальним питанням є необхідність сформувати нові стандарти життя, таку модель поведінки та добробуту, яка б давала можливості користуватися всіма благами цивілізації, бережливо ставитися до природи та її ресурсів, виховувати здорову, освічену і духовно багату людину. На формуванні в сім'ї, школі, трудових колективах, громадських організаціях, інших спільнотах здорових потреб та інтересів людини,

спрямованих на виявлення її творчих здібностей та їх всебічну реалізацію, базується поширення стандартів здорового способу життя, раціональної економічної поведінки і матеріального добробуту. Отже, одним з аспектів ідеології трансформації суспільного розвитку відзначають творення матеріальних й інституційних умов для вільного розвитку особистості, свободи підприємництва та приватного життя, котре має органічно поєднуватися з вихованням суспільної відповідальності людей за своє майбутнє, свою діяльність, її результати. Порядність, професіоналізм, культура та відповідальність особистості мають культивуватися суспільством та укорінюватися в масовій свідомості та поведінці [2, с. 9-10].

Нагадаємо, що Національна Доповідь про людський розвиток розглядає проблематику соціального відторгнення та її взаємозв'язок з людським розвитком в Україні. В ній наголошується, що кожна людина повинна мати можливість прожити довге та здорове життя, здобути освіту, вільно використовувати свої знання й таланти, визначаючи власну долю. Суспільство не може досягти високого рівня людського розвитку за наявності соціально відторгнутих людей чи груп, які стикаються з перешкодами на шляху до повноцінної участі в економічному, соціальному, культурному та політичному житті (Рікарда Рігер, 2011) [5, с. 5], що безпосередньо пов'язано з реалізацією завдань щодо досягнення ЦРТ.

Ціль 1 – Подолання бідності – має на меті зменшення ризиків від нерівності доступу до основних соціальних благ (якісного медичного обслуговування, якісної освіти, комфортного житла), до ресурсів (фінансових, зокрема кредитів, земельних тощо), до реалізації своїх основних прав загалом (права на здоров'я, на життя, на безпеку). Це стосується і нерівності за тривалістю життя внаслідок неможливості (небажання) вести здоровий

спосіб життя, мати доступ до якісних медичних послуг, жити в чистому середовищі тощо. Цілком зрозуміло, що діти з бідних родин стикаються з вищим ризиком передчасної смерті або захворювання, мають нижчі шанси реалізації свого потенціалу.

Ціль 2 – Забезпечення якісної освіти впродовж життя – має на меті підвищення рівня фінансової забезпеченості через набуття якісної освіти. Наявність вищої освіти, за даними національної доповіді ЦРТ (2010) у 2,3 рази знижує ризик бідності і в 1,6 раз підвищує імовірність отримання середніх доходів, значною мірою впливає і на спосіб життя, зокрема споживчу поведінку. Сучасний світ характеризується швидким впровадженням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності розвинених країн, які не зменшуються через їх продаж або використання. Спрощення доступу до них дає змогу вирішити одну з основних проблем розвитку людства – подолання нерівності населення в доступі до різних соціально-економічних і соціально-культурних благ через забезпечення всім членам суспільства належних знань про соціальне й економічне середовище, про правила раціональної поведінки та стандарти здорового способу життя.

Ціль 3 – Забезпечення гендерної рівності – має на меті виправлення питання неорієнтованої відповідальності, зокрема за власне життя, за життя своїх рідних та близьких тощо; нерівності щодо умов праці, умов життя, способів життя в цілому, екологічної ситуації, якості та доступності медичних послуг та ін., що впливає на регіональну нерівність у стані здоров'я, смертності та тривалості життя населення та доступу до основних життєвих благ – якісної загальної та професійної освіти, якісних медичних послуг, чистої питної води.

Ціль 4 – Зменшення дитячої смертності – має на меті розв'язання питань попередження захворювань та зниження

дитячої смертності (за даними Держкомстату в Україні у 2009 році від зовнішніх причин загинула майже кожна третя дитина з числа померлих (270 з 888 смертей дітей у віці від року до п'яти) через практичну реалізацію положень щодо гарантування кожній дитині права на охорону здоров'я, безоплатну кваліфіковану медичну допомогу у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, має сприяти створенню умов для життя і здорового розвитку дитини, раціонального харчування, формування здорового способу життя.

Ціль 5 – Поліпшення здоров'я матерів – розв'язує такі основні завдання як створення умов безпечного материнства, формування репродуктивного здоров'я дітей та молоді, удосконалення системи планування сім'ї за рахунок поліпшення якості та доступності медичної допомоги, пропаганди здорового способу життя, відповідального батьківства та безпечного материнства та запровадження у діяльність закладів охорони здоров'я науково обґрунтованих стандартів та протоколів лікування, сучасних перинатальних технологій.

Ціль 6 – Обмеження поширення ВІЛ-інфекції / СНІДу та туберкульозу та започаткування тенденції до скорочення їх масштабів – є найскладнішими соціально-політичними та медичними проблемами сучасного суспільства в загальносвітовому вимірі. Успішній протидії епідемії ВІЛ-інфекції / СНІДу є створення комплексної системи медичної та соціальної допомоги тим, хто її потребує, зокрема комплексу заходів, спрямованих на стале впровадження антиретровірусної та замісної терапії, лікування туберкульозу та вірусних гепатитів, догляд та підтримку ВІЛ-інфікованих пацієнтів, що призведе до збільшення охоплення хворих на СНІД антиретровірусною терапією призводитиме до подальшого зростання поширеності ВІЛ, оскільки знижуватиметься рівень смертності серед людей, які

живуть з ВІЛ і отримують лікування. Щодо епідемії туберкульозу в Україні, то, враховуючи соціальне підґрунтя поширення цієї хвороби у сучасний період, країна не може розраховувати на її ліквідацію, тому завдання полягає у забезпеченні відповідного контролю за поширенням інфекції, що насамперед включає підвищення ефективності лікування туберкульозу та зниження смертності від нього.

Ціль 7 – Сталий розвиток довкілля – для України реалізується через виконання завдань зменшення рівень техногенного навантаження на біологічні ресурси: збереження і поліпшення земельних та водних ресурсів, атмосфери, біорозмаїття, підвищення ефективності використання енергії тощо.

Виходячи з контент-аналізу Національної доповіді про людський розвиток (2011) [6], назвемо, відповідно до мети нашої розвідки, у контексті досягнення ЦРТ, основні позиції соціального відторгнення, які, на нашу думку, є невіддільними від університетського сектору освіти, оскільки спричиняють утруднення / проблеми у реалізації одного з ключових напрямів державної освітньої політики – формуванні здоров'язбережного середовища (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки). Це, зокрема, відторгнення від сфери культури та освіти, відторгнення від економічного життя (відторгнення за статусом на ринку праці, відторгнення через низькі доходи, відторгнення через погані житлові умови), відторгнення від систем охорони здоров'я та соціального захисту, соціального середовища та через відсутність засобів комунікації [6].

Варто наголосити, що Доповідь про людський розвиток «Справжнє багатство народів: шляхи до людського розвитку» (2010) засвідчила значущість «... парадигми людського розвитку й запровадила його оновлене визначення – як включення до числа свобод людини права людей на довге, здорове і творче

життя; на досягнення інших цілей, які, на їх думку, мають значення; на активну участь у забезпеченні справедливого та сталого розвитку на планеті. Люди є і одержувачами, і рушійною силою людського розвитку, як окремо, так і разом» [6, с. 16]. Упровадження концепції соціального залучення (поряд з концепцією соціального відторгнення і концепцією людського розвитку) покликано зреалізувати частину завдань, окреслених у ЦРТ, зокрема забезпечити «... для тих, хто має ризик бідності та соціального відторгнення, можливості та ресурси, необхідні для того, щоб повною мірою брати участь в економічному, соціальному та культурному житті, досягти рівня життя й добробуту, що відповідають нормальним стандартам у суспільстві, у якому вони живуть» [6, с. 16].

Системна реалізація соціальних функцій держави неможлива без широкомасштабних інвестицій в освітню сферу. Інноваційний розвиток суспільства та економіки передбачає насамперед зростання й самореалізацію інтелектуального потенціалу нації, формування якісно нової робочої сили, яка має високу фахову підготовку та стійкі мотиваційні установки щодо постійного підвищення свого професійного рівня. Збільшення капіталовкладень в освіту та професійну підготовку забезпечить не тільки конкурентоспроможність країни у сфері економіки, а й підготовку молоді до життя у світі сучасної зайнятості. Інвестиції в освіту мають надати можливість покращити якість освітніх послуг, забезпечити фундаментальність і практичну спрямованість освітніх програм, створити умови для зростання соціальної мобільності та активності молоді, становлення без перервної освіти впродовж трудового життя людини [2, с. 185].

В освітній сфері сформувалися відчутні перекося, що вимагають коригування державної освітньої політики. Необхідною є модернізація змісту загальної середньої освіти,

яка має бути неодноразовою акцією, а постійною багатоплановою системною роботою, що передбачає розв'язання комплексу теоретичних і практичних проблем. Вона вимагає належної структурної організації та може бути здійснена у рамках відповідної державної програми. Значні зусилля мають бути спрямовані на докорінне поліпшення забезпеченості вітчизняної школи засобами навчання, індустрія яких в Україні практично відсутня, та на повну комп'ютеризацію навчання.

Для вітчизняної вищої школи пріоритетним стало завдання забезпечення належної якості освіти з урахуванням потреб економіки, роботодавців, суспільства в цілому і безпосередньо споживачів освітніх послуг. Вирішення цієї проблеми залежить від запровадження компетентнісного і кредитного підходів, які роблять надану вищу освіту прозорою, зрозумілою, зіставлюваною в межах європейських кваліфікаційних рамок для європейського простору вищої освіти та навчання впродовж життя, національних систем кваліфікацій [2, с. 185-186].

У контексті дослідження тенденцій розвитку університетської освіти значущими для нас є з'ясування та розв'язання питання зменшення групи населення, яке є соціально відторгнутим від участі в економічному, соціальному, культурному житті, оскільки без соціального залучення як засобу забезпечення людського розвитку неможлива побудова інклюзивного суспільства. Університетська освіта як інструмент цивілізаційного розвитку, оскільки університет являє собою когнітивну модель Всесвіту, де поєднані знання про цілісність буття, природні процеси та закономірності, теологічні, соціально-економічні, юридичні, історико-культурні, лінгвістичні, психологічні та інші феномени, серед яких живе людина, продукує знання, яке охоплює Всесвіт у всіх його вимірах – від космічних систем до мікропроцесів, від глибокого минулого до перспектив

і сценаріїв майбутнього розвитку, і має відповідати сучасним суспільним змінам, сприяти трансформаційним перетворенням тощо [4, с. 390-391]. Тому завданням освітнього характеру є сприяння подоланню соціального відторгнення населення – його соціальне залучення. З цією метою впроваджується практика освітніх соціальних проектів в університетах України та світу.

Крайні форми нових елементів сфери культури можуть суперечити традиційним культурним цінностям, що спричиняє соціальну дисгармонію. Загрозу відторгненню в культурній та освітній сферах становлять суттєві відмінності куль-турних практик та нерівність у доступі до ресурсів мешканців столиці, обласних центрів, з одного боку, і периферії (малих міст та сіл) – з іншого [6, с. 18, 43-48]. Мовне питання є одним із суперечливих питань культурного відторгнення окремих регіонів країни, що спричиняє «ризик звуження мовної компетенції населення» [6, с. 18, 43-48], який виявляється в освітній сфері у неможливості опанування повного спектру навчальних програм та освітніх послуг через неспроможність зрозуміти сутність і необхідність у додатковому набутті мовної компетенції. Така ситуація, в свою чергу, може причинити міжкультурні, полікультурні та крос-культурні напруженості.

Вирішенню зазначених питань у контексті реалізації ЦРТ сприяє вільний доступ до якісних освітніх послуг на всіх структурних ланках системи освіти з урахуванням специфіки цільової аудиторії, відсутність гендерних обмежень у доступі до якісної освіти та можливості подальшого працевлаштування (на сьогодні в Україні спостерігається дисбаланс щодо гендерного розподілу студентів / здобувачів вищої освіти / фахівців з вищою освітою на користь жінок). Не порушуючи наразі питання працевлаштування та інші економічні аспекти, зауважимо, що рівні стартові можливості абсолютно не спричиняють рівність

результатів, але можуть стати передумовою різного роду соціальних відторгнень. Відторгнення в сфері вищої освіти проявляються, на нашу думку, через брак висококваліфікованих наукових та науково-педагогічних працівників у різних типах ВНЗ, недостатнє фінансування освітніх проектів і наукових розробок, неможливість створення умов для навчання осіб з обмеженими можливостями в усіх ВНЗ країни, неузгоджена цінова (вартісна) політика закладів освіти за критеріями ціна – якість освітніх послуг, неузгодженість між набутими ЗУН і компетенціями випускників і потребами роботодавців відповідно до змінних умов ринку праці тощо. Інституційно в Україні немає перешкод для отримання вищої освіти. Проте, різний рівень підготовки абітурієнтів з різних регіонів і місцин позначається на можливості доступу до одержання якісних освітніх послуг.

У контексті Цілей для здійснення стабільного розвитку й нового якісного прориву в національній системі освіти необхідно забезпечити, як зазначено у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, для вищої та післядипломної освіти такі позиції, зокрема: у вищій освіті:

- приведення мережі вищих навчальних закладів і системи управління вищою освітою у відповідність із потребами розвитку національної економіки та запитів ринку праці;
- створення дослідницьких університетів, розширення автономії вищих навчальних закладів;
- перегляд та затвердження нового переліку професійно-педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- розроблення стандартів вищої освіти, зорієнтованих на компетентнісний підхід, узгоджених із новою структурою освітньо-кваліфікаційних (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти та з Національною рамкою кваліфікацій;

- розширення взаємодії вищих навчальних закладів з установами Національної академії наук України та Національної академії педагогічних наук України щодо розвитку наукових досліджень у сфері вищої освіти;

- залучення роботодавців до співпраці з вищими навчальними закладами, зокрема, до участі у розробленні стандартів вищої освіти, організації проходження практики студентами, вирішенні питань надання першого робочого місця випускникам;

- даліше вдосконалення процедур і технологій зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти, які виявили бажання вступити до вищих навчальних закладів, як передумови забезпечення рівного доступу до здобуття вищої освіти;

- переоснащення навчальної, науково-методичної та матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів;

у післядипломній освіті:

- удосконалення нормативно-правового забезпечення системи післядипломної педагогічної освіти; розроблення стандартів післядипломної педагогічної освіти, зорієнтованих на модернізацію системи перепідготовки, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників навчальних закладів;

- реалізацію сучасних технологій професійного вдосконалення та підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів системи освіти відповідно до вимог інноваційного розвитку освіти;

- забезпечення випереджувального характеру підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів відповідно до потреб реформування системи освіти, викликів сучасного суспільного розвитку [5].

Якість отриманих освітніх послуг (або їх відсутність взагалі), як зазначалось вище, спричиняє відторгнення від системи охорони здоров'я, системи соціального захисту, соціального середовища та через відсутність засобів комунікації (Україна: на шляху до соціального залучення) [6, с. 19, 79-94]. Окреслено основною позицією право людини на збереження здоров'я й доступність до реалізації цього права без дискримінації, зокрема від рівня доходів (оплата за медичні послуги, ліки, товари), соціального статусу, місця проживання (віддаленість від центрів медичного обслуговування, відсутність доріг, спеціалізованого транспорту, кваліфікованого медичного персоналу) тощо. Як завдання виокремлюємо створення здоров'язбережного середовища з підтриманням власної життєвої активності, створення системи соціальної допомоги (програм для окремої цільової аудиторії) з відповідною інформаційною підтримкою.

Для досягнення ЦРТ в контексті реформ, що відбуваються в Україні, важливим є створення механізмів досягнення консенсусу між владою, бізнесом та громадянським суспільством. Одним з аспектів цієї діяльності є продуктивна робота громадських організацій, академій, товариств, які консолідують зусилля тріади «уряд – економіка – просвіта», оскільки об'єднують дії освітян, просвітян, чиновників, політичних бюрократів, представників бізнесових структур, економістів та ін.

Рисами суспільного життя мають стати взаємоузгодження соціальних інтересів, функціональне взаємодоповнення та неупередженість у діалозі між соціальними верствами, соціальна довіра й спільні цінності як підвалини суспільної стабільності. Досягнення цієї мети залежить від оптимальності співвідношення підтримання соціального порядку за умови одночасного збереження свободи. Це зумовлює необхідність удосконалення існуючої системи суспільних інститутів: правил,

норм, законів, установ та інших соціальних утворень, що регулюють поведінку людей [2, с. 10].

Як зазначено у Національній доповіді НАН України (2010), Україні в цих умовах необхідно було вирішувати подвійне завдання: створювати національний економічний комплекс, одночасно органічно інтегруючи його в загальний світовий і європейський поділ праці на сучасному рівні науково-технічного й соціально-економічного розвитку. Не можна спочатку створити національний комплекс, а потім вбудувати його в інтеграційний простір, як і навпаки, не будувати національний комплекс, а покласти тільки на самоплив глобалізаційних тенденцій. Обидва шляхи у своїй самостійності неефективні й руйнівні для економіки України. Ці питання мають вирішуватися на економічному й соціальному, а не політичному підґрунті. На жаль, політика України в цій царині не будувалася на науковому аналізі й обґрунтованих висновках, а виходила із суто політичних побажань і суб'єктивних бачень [2, с. 6].

Наголосимо на значущості закладів освіти у здійсненні просвітницької функції та реалізації комплексу заходів соціального залучення населення, що дозволить досягти окремих ЦРТ. Університети як центри освітянської та громадської ініціативи різних міст та регіонів, реалізуючи традиційні функції, мають взяти на себе відповідальність за нові трансформаційні зрушення, зокрема ті, що стосуються виховання молодого покоління, спроможного до євро- і світоінтеграції не на рівні одноосібної імміграції, а на рівні включення до державотворення.

Джерела:

1. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава [Електронний ресурс] / Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки. Комітет з економічних реформ при Президентові України – К., 2010. // Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_

2. Новий курс: Реформи в Україні 2010-2015 Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.

3. Стратегія сталого розвитку: Підручник / [Боголюбов В.М., Клименко М.О., Мельник Л.Г., Прилипко В.А., Клименко Л.В.]. За ред. В.М. Боголюбова. – Херсон : Олді-плюс, 2012. – 446 с.

4. *Терентьєва Н.О.* Тенденції розвитку університетської освіти в Україні II половини ХХ – початку ХХІ столітті: концепція дослідження / Н.О. Терентьєва // Вища освіта України № 3 (додаток 1). Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». Теоретичний та науково-методичний часопис. – 2012. – 3 (46) Том 2. – С. 390-399.

5. Указ Президента України № 344/2013 Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс] / Офіційне Інтернет-представництво Президента України // Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>

6. Україна: на шляху до соціального залучення [Електронний ресурс] / Національна доповідь про людський розвиток 2011. – К., 2011. – 124 с. // Режим доступу : http://www.undp.org.ua/files/ua_95644NHDR_2011_Ukr.pdf

7. Цілі розвитку Тисячоліття. Україна 2010 [Електронний ресурс] / Національна доповідь. Міністерство економіки України. – К., 2010. – 110 с. // Режим доступу : http://www.undp.org.ua/files/ua_53509MDGS_UKRAINE2010_UKR.pdf

8. Цілі розвитку Тисячоліття. Україна 2010. Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України; ПРООН. – К., 2013. – 176 с.

Окремі положення висвітлено у таких матеріалів автора:

Терентьєва Н.О. Людський розвиток: концепт Цілей Тисячоліття у контексті університетської освіти / Н. О. Терентьєва // Педагогічний альманах : Зб. наук. праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – Випуск 20. – С. 162-168.